

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 20, Şubat 2018, s. 137-153

Doktora Öğrencisi. Bayram AYNA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, ayna76@gmail.com

RUSLARIN KÜRT AŞİRETLERİYLE İLİŞKİLERİNDE ABDÜRREZZAK BEDİRHAN'IN FAALİYETLERİ (1906-1915)

Özet

Ruslar, 19. Yüzyılın başlarından itibaren tarihi emellerini gerçekleştirmek amacıyla Kürt aşiretleri ile ilişkiler kurmaya başladı. Bu konuda kendi amaçlarına hizmet edebilecek ve Osmanlı Devletine muhalif olan aşiretler tercih edildi. Osmanlı- İran sınırında bağımsız hareket eden aşiretler, Rusların etki bölgesine çok yakındı. Başlangıçta Tebriz, Hoy, Salmas, Rumiye ve Kotur bölgelerinde yaşayan Kürt aşiretleri arasında milliyetçilik propagandası yapıldı. Söz konusu vilayetlerdeki Konsolosları aracılığıyla Kürtlere bağımsızlık vadinde bulunan Ruslar, daha sonra dönemin ünlü muhalifi Abdürrezzak Bedirhan kendi amaçları ile kullanmaya başladı. Hoy'da Rus kontrolünde okul açıp dernek kuran Abdürrezzak, bölgedeki aşiretleri Ruslara meylettirme çalıştı. Bitlis ve Van çevresindeki akrabaları ile de ilişki kurarak Bitlis isyanını tertipleledi. Tam anlamıyla bir Rus komplosu olan Bitlis isyanı bastırılınca, Ruslar istediğini elde edemedi. Fakat bununla yetinmeyen Ruslar, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı ordusunun gücünü zayıflatmak peşindeydi. Savaş başladıktan sonra Doğu Anadolu'yu işgale başlayan Ruslar, aşiretlerden beklediği desteği göremedi. 1915'te Van' a kadar ilerleyerek, burayı işgal etti. Bitlis'e doğru ilerleyişe geçti fakat toparlanan Osmanlı kuvvetleri Rusları yenerek Van' geri aldı. Ruslar bir süre sonra, kendisine yüklediği misyonu yerine getiremeyecek aşiretleri Türklere karşı isyan ettiremeyen Abdürrezzak ile yollarını ayırdı. Böylelikle Rusların amacının Kürtlerin bağımsızlığı değil, Doğu Anadolu'yu işgal ederek tarihi emellerine ulaşmak olduğu görülmüş oldu.

Anahtar Kelimeler: Abdürrezzak Bedirhan, Simko, Kürt, Aşiret

ABDURREZZAK BEDIRHAN'S ACTIVITIES IN RELATION TO THE KURDISH TRIBES OF THE RUSSIANS

Abstract

Since the beginning of the 19 th century, Russians started to establish relations with Kurdish tribes in order to achieve their historical demands. In this respect, tribes that could serve their own purposes and opposed to the Ottoman State were preferred. The independent tribes on the Ottoman-Iranian border were very close to the influence area of the Russians. In the beginning, nationalism propaganda was carried out among the Kurdish tribes living in Tabriz, Hoy, Salmas, Rumiya and Kotur regions. The Russians, who were in Kurdish independence voyage through the consulates in the provinces, then began to use the famous opposition Abdurrezzak Bedirhan for their own purposes. Abdurrezzak, who opened a school in Hoy and founded an association, tried to bias the tribes in the region to the Russians. Bitlis and Van relatives in the vicinity of establishing relations with Bitlis revolted. When the Bitlis rebellion, a Russian conspiracy, was suppressed, the Russians could not get what they wanted. However, the Russians did not want to do this and wanted to weaken the Ottoman army's power before the First World War. The Russians, who started the occupation of Eastern Anatolia after the war started, could not see the support expected from the tribes. In 1915, he went up to Van and occupied it. Progress towards Bitlis, but the recovering Ottoman forces defeated the Russians and took it back to Van. After a while, the Russians separated their ways with Abdurrezzak, who could not fulfill the mission he had set up and could not rebel against the Turks. Thus it was seen that the purpose of the Russians was not to be Kurdish independence but to occupy eastern Anatolia and reach its historical demands.

Keywords: Abdürrezzak Bedirhan, Simko, Turkish, Kurdish, Tribe

GİRİŞ

Çar I. Petro döneminden beri, Ruslar Kafkasya üzerinden Osmanlı Devleti'ni doğu sınırlarında tehdit ediyordu. Her yapılan Osmanlı- Rus savaşından sonra, Ruslar hedeflerine biraz daha yaklaşıyordu. Esas olarak Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyan Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenmişlerdi. Doğu Anadolu ve Kuzey İran'da etkin olabilmek için, sadece Ermenilerin elde edilmesi yeterli değildi. Nüfus yoğunluğu açısından Ermenilerden daha fazla olan Kürtler, mutlak surette elde edilmeliydi. Bu amaçla her türlü maddi imkânı seferber ederek, Kürt aşiretleri arasında çalışmalara başladılar.

1806 ve 1828-29 Osmanlı- Rus savaşlarında, Ruslar Kürtlerle ilişki kurdularsa da kendi yanlarına çekme konusunda başarılı olamadılar. Başlangıçta Ruslar, Kürt aşiretlerinin kitleler halinde kendi yanlarına çekilemeyeceğini biliyordu. En azından bu savaşlarda Kürtlerin tarafsızlığı sağlanarak, Osmanlı ordusuna destek vermelerinin önüne geçilmeye çalışılmaktaydı. Kürtlerin eylemsiz halde kalmaları gerçekte Osmanlı-Rus savaşlarında, Ruslara çok büyük avantajlar sağlayacaktı. Ruslar, ustaca bir organizasyonla itaatkâr Kürtlerden büyük ölçüde faydalanmayı planlıyordu (Averyanov 2010: 78-79).

1877-1878 Osmanlı- Rus savaşında, Kürt aşiretleri Rusya'ya karşı Osmanlı ordusunda büyük ölçüde yer aldılar. Sultan II. Abdülhamit tarafından Ruslara karşı cihat ilan edilince, dinî duyguları daha ağır basan Kürt aşiretleri varanları korumak için Ruslara karşı mücadele etti. Gerek savaş sırasında olsun gerekse savaş sonrasında olsun, Ruslar hiçbir zaman Kürt aşiretleriyle görüşmelerine ara vermedi (Averyanov 2010: 182) 19. Yüzyıl boyunca, kısmen otorite boşluğu bulunan bölgelerdeki Kürt aşiretlerini askeri amaçla kullanmayı hedeflemekteydi. Bunlar yapılırken başlangıçta, Osmanlıya karşı husumeti olan aşiretler tercih edildi. Osmanlı- İran ve Rus savaşları nedeniyle bölgedeki Kürt aşiretleri, çıkarlarının gerektirdiği duruma göre saf değiştirmektedir. Osmanlı-İran sınırındaki siyasi istikrarsızlık, en çok da Rusya'nın işine yaramaktaydı.

Osmanlı-İran sınırının netliğe kavuşturulamaması, eşkıyalık soygun ve benzeri hareketlerin çoğalmasına yol açmaktaydı. Özellikle bu durum, bölgede etkin olan ağaların ve aşiret liderlerinin gittikçe güçlenmesine yol açıyordu. Bazen Osmanlı topraklarında yaşayan ağalar bazen de İran tarafında yaşayan ağalar sınır ihlalleri yaparak türlü yollara başvurarak rüşvet ve soygun düzeni kurmuşlardı. Sınır boylarında yaşayan aşiretler için ticaret kervanlarını soymak, köylerine baskınlar düzenleyerek halkın canına ve malına kast etmek olağan işlerdi. Bu nedenle aşiretler İran tarafından bu şekilde elde edilen malları Osmanlı topraklarında, Osmanlı tarafından elde edilen malları da İran topraklarında satmaktaydı.

Rusya için, Osmanlı-İran sınırındaki otorite boşluğu bulunmaz bir fırsattı. 1909 yılından itibaren Ruslar Tebriz, Hoy, Dilman ve Urmiye doğru işgal hareketine başlayarak askeri kuvvetlerini buralara yerleştirdi. Bölgede etkin olabilmenin ve tarihi hedeflerine ulaşmanın yolunun Kürt aşiretlerini kendi yanına çekmek olduğunu fark eden Ruslar, aşiretler üzerindeki faaliyetlerini giderek artırmaya başladı.

Aşiret liderlerini kendi taraflarına çekmek amacıyla, Ruslar tarafından her yöntem meşru sayılmaktaydı. Bazı aşiret liderlerine, maaş bağlanması gibi çeşitli çıkarlar vaat ediliyordu. Bu suretle, Kuzey İran'da tutunarak burayı kendilerine askeri üs ediniyorlardı. İran'ın kuzey kısımlarında önemli avantajlar yakalamış olan Ruslar, daha ileri giderek İran'ın en büyük ve en meşhur şehirlerinden Tebriz'e göz dikti. Bölgenin en müstahkem merkezi olan Urmiye şehri, siyasi ve iktisadi bakımlardan Rusların en önemli üslerinden biri haline geldi. Urmiye, Hoy ve Salmas Osmanlı- İran sınırının önemli şehirleriydi. Osmanlı Devleti, buralar vasıtasıyla Ruslara engel olmaya çalışıyordu (Ünal 2008: 139).

Ruslar, Osmanlı Devleti'nin Panislamist politika yürüttüğünü ve yakında Hoy, Salmas ve Urmiye'yi işgal edeceği haberlerini yayarak aşiretleri kendi tarafına çekme gayreti içerisindeydi. 1912 yılında Urmiye'yi işgal eden Ruslar, çevirdikleri entrikalarla I. Dünya Savaşı öncesinde bölgede zaten yetersiz olan huzur ve güvenliği tamamen yok etti. II. Meşrutiyetin ilanından I. Dünya savaşının başlamasına kadar, Osmanlı İran hududu üzerindeki aşiretlerin yanı sıra Doğu Anadolu'da Bedirhan aşireti isyanlar çıkarmak için kullanıldı. Bedirhan ailesinden olan Abdürrezzak, bu dönemde Rusların kendi amaçlarına hizmet etmesi için en çok kullandığı önemli şahsiyetlerden biriydi.

Abdurrezzak Bedirhan'ın Memuriyeti ve Tutuklanması

Abdurrezzak Bedirhan, daha önce Osmanlıya karşı isyan eden Bedirhan Bey'in torunlarından. 1846 yılında İstanbul'da doğdu. Muhamed Necip Paşa'nın, sekiz çocuğunun en büyüğüydü. İstanbul'da büyümesi nedeniyle, iyi bir eğitim aldı. (Reynolds 2011: 421) Onun kişiliğinin şekillenmesinde, zamanın Kürt entelektüeli Hacı Kadiri Koy'un büyük tesiri oldu. Fransızca, İngilizce, Rusça, Arapça dillerini öğrendi. İstanbul'daki Kürt oluşumların içerisinde yer aldı.

Mesleğine, Osmanlı Hariciye Nezareti'nde başladı. 1891 yılında, Petersburg Başkonsolosluğunda üçüncü sekreter olarak görev yaptı. Daha sonra, Yıldız Sarayında beş yıl önemli görevlere bulundu. Devletin dışişleri ile ilgili olan işleriyle uğraştığı için, Rus konsolosları ile sürekli münasebette bulunuyordu. (Bedirhan 2000: 23) Rusya'da görev yaptığı sırada, onlardan çok etkilendi. Özellikle, Rus diliyle kültür ve edebiyatıyla ilgilendi. 1894 yılında, Tahran Büyükelçiliğe ikinci sekreter olarak atandı. Fakat tekrar İstanbul'a çağırılması üzerine, geri dönmeyecek Tiflis'e kaçarak Ruslarla görüşmeler yaptı. Babasının telkinleriyle İstanbul'a dönerek, Sultan Abdülhamid'in sarayında çalışmaya başladı. Bu görevinde bir süre sonra, müşavirlik makamına kadar yükseldi.

Abdurrezzak Bedirhan, İstanbul'daki Rus Büyükelçisi Zinoyev ile olan ilişkileri, daha önce Tiflis'te Kürt aşiretlerinin isyan etmesi konusunda Rus yetkililerle yaptığı görüşmeleri ve kendisinin de şüpheli halleri nedeniyle, sürekli olarak polis tarafından takip edilmekteydi. II. Meşrutiyetin ilanından önce, 1906'da İstanbul Belediye Başkanı olan Rıdvan Paşa'nın¹ öldürülmesi olayıyla ilgili olarak Bedirhanlı ailesi mensupları takibata uğradı (http://aso-zagrosi.over-blog.com/article-mir-abdurrezzak-bedirhan-aso-zagrosi-1_06273389.html. Erişim Tarihi: 24.01.2018).

Bedirhanilerin birçoğuna devlet görevi ve yüksek mevkiler veren Abdülhamid, Ali Şamil Bedirhan'ın (Üsküdar Komutanı, Bedirhan Paşa'nın oğlu) yeğeni Abdürrezzak Beyi de Mabeyn teşrifat memurluğuna atadı. Abdürrezzak Bedirhan, Nişantaşı-Şişli arasındaki yeni konağının yolunun yaptırılması için Şehremini Rıdvan Paşaya başvurdu. Bu isteğinin yerine getirilmemesi üzerine, Rıdvan Paşa'nın çalışanlarından Ahmed Ağayı evinin bodrumuna hapsetti. Şehremini Rıdvan Paşa'ya haber göndererek, yol yapılmadığı sürece adamını bırakmayacağını ifade etti. Rıdvan Paşa, durumu padişahın Mabeyn başkâtibine anlattı. Sultan Abdülhamit'ten, bu yasa dışı duruma son verilmesi yönünde buyruk bekledi. Bir süre beklediği cevabı alamayınca da, belediye çalışanı çöp toplamakla görevli kişileri Abdürrezzak'ın evine gönderdi. Rıdvan

¹ Rıdvan Paşa, Sultan II. Abdülhamit döneminde on beş yılı aşkın süreyle şehreminliği (belediye başkanlığı) görevinde bulundu. 1855'te İstanbul'da doğdu. Bayezid Rüştüyesinde, devlet dairelerine kâtip yetiştiren Mahrec-i Aklâm'da öğrenim gördü. Ayrıca Arapça, Farsça ve Fransızca dillerini öğrendi. Genç yaşta Bâbiâli Tercüme Odası'na göreve başladı. Daha sonra Trablusgarp Mektupçuluğunda, Mihaliç ve İnegöl kaymakamlıkları görevlerini ifa etti. 1877'de açılan Meclis-i Mebusan'da başkâtiplik yaptı. Meclis'in feshinden sonra Sicil-li Ahvâl Başkâtipliğine görevine atandı. Trabzon, Bursa ve Selanik'te müddeiumumilik (savcılık), Mabeyn Kâtipliği, Dahiliye Müsteşarlığı görevlerinde bulunarak sürekli olarak terfi etti. 1890 yılında İstanbul şehreminliğine getirildi. 1891'da vezir rütbesiyle pašalık verildi. II. Abdülhamid'in güvenini kazandığı için, bu görevini, öldürülünceye kadar sürdürdü. Doğruluğu ve görevine bağlılığıyla tanınan Rıdvan Paşanın uzun süre şehreminliği görevini yaptı.

Paşa'nın gönderdiği adamlar evi basınca, iki taraf arasında büyük bir çatışma yaşandı. Olay sırasında, Abdürrezzak'ın oğlu Bedirhan yaralandı fakat Ahmet Ağa kurtarıldı.

Abdürrezzak Bedirhan ile Şehremini Rıdvan Paşa arasındaki bu gerginlik giderek artmaya devam edince, Sadrazam Mehmet Ferit Paşa bu işe el koyarak Abdülhamit'ten bu işi Adliye Nezaretinin soruşturması konusunda buyruk aldı. Soruşturma sırasında cereyan eden olaylar da, iki taraf arasındaki düşmanlığı giderek artırdı. Şehremini Rıdvan Paşa, 23 Mart 1906 günü Cuma selâmlığından dönüştü, Göztepe'deki evine gitmek üzere istasyonda trenden indiği anda, silahlı dört kişi tarafından öldürüldü. Polisin takibi sonucunda yakalanan katil zanlıları sorgularında, cinayeti Abdürrezzak Bedirhan'ın yönlendirmesiyle işlediklerini itiraf ettiler (Kabacalı 1993: 68-69). Tahkikat neticesinde Abdürrezzak suçlu bulunarak Trablusgarp'a hapsedilmek üzere sürgün edildi (Ünal 2008: 141). Abdürrezzak Bedirhan hatıratında kendisine ve sekiz aile ferdine adam öldürme iftirasının atıldığını, bu yüzden tutuklanarak sürgüne gönderildiklerini ve dört yıl Trablusgarp hapisanesinde hapsedildiklerini ifade etmektedir (Bedirhan 2000: 23).

Rıdvan Paşa cinayetiyle ilgili olarak tutuklanan Bedirhan Paşa oğullarından, Abdurrezzak, Halil, Abdurrahman, Murat, Ali Şamil, Mithat ve Hasan'ın (BAO, BEO.2796.209695.2.) 26 Mart 1906'da Meclis-i Mahsusa-i Vükela kararıyla rütbe ve nişanları alınarak memuriyetlerine son verildi (BAO, BEO.2796.209695.1). 1908 'de II. Meşrutiyet ilan edilince genel af çıkarıldı. Bu genel aftan, Abdurrezzak Bedirhan ve kardeşleri yararlanamadı. Trablusgarp hapisanesinde tutuklu bulunan siyasi suçlu olarak bulunan söz konusu bu kişiler, Meclis-i Mahsusa-i Vükelâ kararıyla aff-ı umumi kapsamı dışında tutularak tahliyelerine izin verilmedi (BAO, BEO.3577.268242.1). Çünkü yapılan yargılamada, mahkemece suçlu bulunmuşlardı.

Adliye Nezareti'nden Sadarete yazılan 9 Temmuz 1909 tarihli yazıda, eski Şehremini Rıdvan Paşa'nın öldürülmesi olayı ile ilgili Trablusgarp hapisanesinde tutuklu bulunan Abdurrezzak Bedirhan ve diğerleri hakkında bir karar verilmesi istendi. Bu talepte, söz konusu kişilerin hapis süresinin üç seneyi geçtiği (BAO, BEO.3606.270450), siyasî suçun aff-ı umumi ile kalkması gerektiği, diğer adı suçlarda ise hapis müddetinin kâfi olduğu hususlarının dikkate alınarak karar verilmesi talebinde bulunuldu (BAO, BEO.3606.270450). Sadaret makamından 1 Ağustos 1909'da verilen cevabi yazıda, daha önce meclisçe verilen kararın muhafaza edilmesi gerektiği ifade edilerek, tahliye talepleri reddedildi (BAO, BEO.3606.270450.1).

Abdürrezzak'ın Hapisten Çıkması ve Ruslarla Yeniden İlişki Kurması

Abdürrezzak, dört yıl boyunca hapisten sonra 1910 yılında serbest bırakılınca İstanbul'a döndü. İttihat ve Terakki'ye karşı muhalif bir tavır aldı. Daha önce bir müddet işbirliği yaptığı Ruslarla yeniden temasa geçti. Rus Konsolos N.V. Çarnikov ile temasa geçerek Rusya'ya gitme isteğini iletti (Bedirhan 2000, 24). Van Rus konsolosunun yardımıyla Rusya'ya kaçan Abdürrezzak, Rus makamlarıyla yaptığı anlaşma gereği, Kafkaslara dönerek İran'ın kuzeyinde zararlı faaliyetlere başladı (Ünal 2008: 142). Paris'ten, Tebriz'e seyahatler yaptı. Osmanlı-İran-Rus sınırıyla Bitlis ve çevresinde el ilanları basıp dağıtıyordu. Bu ilanlarda, Kürt bağımsızlığının sağlanması için Rus Çarlığı'nın bir nimet olduğu vurgulanıyordu. Abdürrezzak bunları yaparken üç-dört Bedirhan aşireti mensubuyla birlikte, Van ve Bitlis'in bazı bölgelerindeki aşiret reislerinden destek alıyordu (Cırık 2016: 482).

Abdürrezzak, Van'a ulaştıktan sonra buradaki Rusya Konsolosu Sergey Olferyev ile irtibat kurarak özerk bir Kürt devleti nasıl tesis edebileceği konusunda görüşmeler yaptı. Ardından daha 1910 Ağustosunda doğu illerinde etnik açıdan tanımlanmış bir "Kürt" beyliği veya eyaleti fikriyle beraber "Rus hâkimiyetinin ulviliğini" anlatan risaleler dağıtmaya başladı. Eylül ayında da tabiiyet için Rusya'ya başvurmuş ve onun bu isteği, Rus yetkilileri tarafından kabul edilmişti. Rusya'nın desteğinden yararlanmak isteyen Kürt aşiret reisleri arasında, Simko İsmail Ağa ve Şeyh Seyyit Ali de bulunmaktaydı (Günay 2017: 54).

15 Eylül 1910'da Tiflis'e varan Abdürrezzak, (Bedirhan 2000: 25) Rus askeri yetkililerle görüşmeler yaptı (BAO, BEO.3881.291045.1). Bu görüşmeden sonra, Osmanlı- İran sınırındaki aşiretleri ifsad etmek üzere Tebriz'e gitti. Kış mevsiminin bütün şiddetine, bin bir zorluğa rağmen Abdürrezzak aşiretler arasındaki faaliyetlerine devam etmesi çok dikkat çekici bir hadise idi (BAO, BEO.3881.291045). Öncelikle, Makü hâkiminin konağına misafir oldu. Daha sonra Kotur taraflarında, Abday aşireti reisi ile görüşmeler yaptı. 1 Nisan 1911'den itibaren aşiretlere misafir olarak, aşiret reisleriyle bir araya geldi. Milan ve Makuri aşiretlerine misafir olduktan sonra, anılarında kendisinden yardımcım diye bahsettiği Şikak aşireti reisi Simko lakaplı İsmail Ağa ile görüştü. Bütün yolculuğu sırasında Kürt aşiret reisleriyle yaptığı görüşmelerde onlara sû-i tesir ederek, kötü maksatlarını gezdiği yerlerdeki aşılama çalışıyordu (BAO, BEO.3881.291045.4).

Abdürrezzak'ın zararlı faaliyetleri ve Rus yetkililerle olan ilişkileri daha önceden bilindiğinden, sınır vilayetlerine telgraflar çekilerek şebkenderler vasıtasıyla faaliyetlerinin gizlice takip edilmesi istendi. Tiflis, Makü, Tebriz, Hoy, Şebkenderleri ile Van, Erzurum ve Diyarbakır vilayetlerinden Abdürrezzak'ın faaliyetleri hakkında sürekli İstanbul'a bilgi verilmekteydi. Diyarbakır vilayetinden 17 Nisan 1911'de bildirildiğine göre, Abdürrezzak'ın Cezirede bulunan kardeşi Mithat Bey ve diğerlerinin, babalarının kasrını imar etmek için Erde kazasının Dirgöl karyesindeki aşiretlerden para toplamaktaydı (BAO, BEO.3881.291045.2).

Abdürrezzak'ın amacı, Osmanlı- İran sınırına yakın köylerde yaşayan Kürt aşiretlerini kendi yanına çekebilmek ve Rusya'nın himayesinde otonom bir Kürt devleti kurmaktı. O'nu Kürdistan Emirliği kurma fikrine yönlendirerek cüretlendiren Ruslar, bölgede kendilerine yakın duran diğer mahalli Kürt liderlerini de onun liderliği altında toplamaya çalışmaktaydı. (Ünal 2008: 145) Rus askerî ve sivil yetkililerin her dediğini önemseyen Abdürrezzak, onların için çalıştığı her an Kürt halkının çıkarlarına hizmet ettiğine inanmaktaydı. Kürtlerin özgürlüğünün, mutlak surette Rusya'nın denetiminde gerçekleşeceğine güvenmekteydi.

Van'daki 11. Kolordu Kumandanı Cabir Paşa'nın bildirdiğine göre, Hoy'da bulunan Abdürrezzak, eski Merkez Kumandanı Saffet Paşa ile birlikte hareket ediyordu (BAO, BEO.4241.318048.2). Abdürrezzak ve Saffet Paşa'nın faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla, Tiflis Şebkenderi vasıtasıyla Petersburg Büyükelçiliği ile ilişki kuruldu. Ruslar nezdinde gerekli girişimler yapıldıysa da, bir netice alınamadı (BAO, BEO.4266.319009.1).

Ruslar, 1913 yazında Van ve Erzurum vilayetlerinde Kürt aşiretleriyle görüşmeler yaptı. Hatta bazı aşiret şeyhleri, Rus büyükelçisine Rusya hesabına çalışacaklarına dair mektuplar gönderdi. Ruslar, Kürtlerin liderliği vazifesini Abdürrezzak Bedirhan verdi. Kendileri ile görüşmeler yapan aşiretlere de bunu bildirdi. Abdürrezzak Bedirhan, Ruslarla gizli tertipler içine

girdi. Bu yöndeki faaliyetleri oldukça dikkat önemliydi. Petersburg'da uzun süre ikamet etti. Bu sürede, kendisine Kürtler ve Ermeniler ve Süryaniler arasında bir dayanışma sağlama görevi verildi. Bu maksatla Abdürrezzak, Ermeni yetkilileri ile görüşmeler yaptı. (Kurtcephe ve Akgül 2015: 251) 1913 yılının Aralık ayında, Hoy'dan Tiflis'e gitti (BAO, BEO.4241.318048.1, BAO, BEO.4241.318048.3). Birinci Dünya Savaşı öncesinde, İran sınırında Abdürrezzak'ın Ruslarla birlikte aşiretleri ifsad faaliyetleri olanca hızıyla devam ediyordu. Van, Tiflis, Tebriz, Hoy, Urmiye ve Kotur hattında sürekli olarak geziyordu.

1914'te Ruslar tarafından Abdürrezzak'a, bütün İran Kürt aşiretleri reisi resmî unvanı verildi. Kendisine, senelik 16.000 ruble maaş tahsis edildi. Rus Konsolosu Çerkov'un başkanlığında, Hoy'da aşiret reislerinden oluşan bir kongre yapıldı. Kongrede önde gelenler arasında Abdürrezzak, Şaki Simko, Ardusanlı Hasan Ağa ve Seyit Taha'nın vekili vardı. Bu kongrede şu kararlar alındı:

1. Bitlis Vakıasının, Kürtlerde ihtilal fikrini uyandırdığı ve bu olaydan istifade edilerek umumi bir Kürt isyanının çıkarılması,
2. Bu maksadın gerçekleşmesi için, Ruslardan alınmış olan beş yüz mükerrer atışlı silahın Said Simko ve Cihangir Hoca Kulu Han gibi eşkıya reislerine verilerek onların birlikte hareket etmelerinin sağlanması,
3. Osmanlı Hükümetine taraftar olan aşiret reislerinin öldürülmesi,
4. Bitlis İsyanına katılıp da idam edilenlerin intikamının alınması,
5. Islahat yapılmasına dair isteğin hükümete bildirilmesi,
6. Sınırdaki Osmanlı yerleşim yerlerine saldırılar yapılması,
7. Hudut müfrezelerine baskınlar yapılarak, silahların gasp edilmesi ve Kürtlük propagandasının genişletilerek tedricen eşkıyalık faaliyetlerinin artırılması
8. Ermenilere ve Nesturilere kesinlikle ilişilmemesi, Osmanlı Hükümetin doğrudan doğruya hedef alınması (BAO, DH. EUM.EMN.74.21.16., BAO, DH. EUM. EMN.74.21.14),
8. Osmanlı topraklarında asayişin bozulması ve fesat çıkarılması,
9. Bitlis Vaki'asının sırf hükümetin uydurması olduğunu ileri sürerek, nüfuz sahiplerinin idam edildiğinden bahisle Avrupa kapılarına müracaat edilmesi.

Aşiretler, Abdürrezzak ve Şikak aşireti reisi Simko'nun çalışmaları sonucunda Ruslara meyletmişlerdi (BAO, DH. EUM. EMN.74.21.10). Van'daki 11. Kolordu Kumandanlığı tarafından bu durumun Dahiliye Nezareti'ne bildirilmesi üzerine gerekli tedbirler alınmaya karar verildi. Harbiye Nezareti'nce, İran sınırı civarındaki hudut askeri birliklerinin ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli çalışmalar yapılmaya başlandı. Umumi Kürt İhtilali çıkarılması için, İran'ın kuzeyindeki Kürt aşiretleri nezdinde yapılan çalışmalar hakkında da hudut birliklerine bilgi verildi. Ayrıca, icap eden tedbirlerin de alınması istendi. İran sınırında, Osmanlı Devleti'ne

sadık ve itaatkâr olan aşiretlerin silahlandırılması konusunda Van Valiliğine gerekli talimat verildi (BAO, DH. EUM. EMN.74.21.12).

Rus Konsolos Çerkov, Abdürrezzak ve Simko başta olmak üzere diğer aşiret reislerinin faaliyetleri bizzat idare ediyordu. Bunlara, her türlü yardım Ruslara tarafından yapılıyordu (BAO, DH. EUM. EMN.74.21.16). Osmanlı-İran hududundaki devlete sadık olan aşiretlerden faydalanılarak, bu gailenin bertaraf edilmesi son derece önemliydi. Geçekten de Osmanlı- İran sınırında, Rus tazyikiyle hareket eden aşiretler gittikçe Türk tarafı için büyük bir tehlike arz etmeye başladı. Aslında Ruslar, Birinci Dünya Savaşı öncesinde daha sonra yapacakları işgal hareketinin ön hazırlıklarını yapıyordu. Kürt aşiretlerinin İran'ın kuzeyi ve Doğu Anadolu'da çıkaracağı kargaşa, Rusların işini daha da kolaylaştıracaktı.

1914 yılının Mayıs ayında Rumiye Şehbenderi Ragıp Beyin bildirdiğine göre, Abdürrezzak ve Barezan aşiretinin, Rumiye ve havalisiyle Savçebulak ve Tebriz'de bulunan asker miktarları azaldı. Askerleri peyderpey Çulfa'da toplanmaktaydı. Ruslar, Ermeni komitelerini ve Kürtleri biraya getirmeye çalışılsa da buna muvaffak olamadı (BAO, DH. EUM. 2.Şb, 68.53.1) Abdürrezzak, Hoy'dan hareketle Tebriz'e oradan da Rus yetkililerin de katılımıyla, Tiflis'te Ermeni komiteleri anlaşmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Rumiye'deki Rus yetkilileri, Bazeran Şeyhini kaydı hayat şartıyla Osmanlıya iade etme taraftarıydı. Kendisi, Ermeni muhibbi idi. Dermeni komiteleri ile Kürt aşiretlerinin işbirliğini sağlamaya çok çalışmaktaydı. Fakat Ermeniler, bu birlikteliğe yanaşmadı. Ermeniler, sadece kendi hesaplarına çalışmaktaydı (BAO, DH. EUM. 2.Şb, 68.53.4.9).

Abdürrezzak Bedirhan'ın Hoy'daki Eğitim Faaliyetleri

1913 yılının başlarında, Abdürrezzak ve yardımcısı Simko, İran'ın Hoy şehrinde Kürtler arasında eğitim yoluyla Rus propagandası yapmak üzere "Gehandını" örgütünü kurdu. Bunu doğrulayan da yine Rus Konsolos Çerkov'du. Çerkov bir raporunda, bu durumu şu şekilde ifade etti: "Yörenin tanınmış tüccarları, torak ağaları, hanları ve devlet memurları ile yaptığım görüşmelerde, çocuklarını okula göndermeleri için ilgi uyandırmak amacıyla her türlü fırsatı kullandım ve ısrarla, kendi şehirlerinde ilkokul yaptırmaları tavsiyesinde bulunarak, ülke için yararlı olan bu işte, şahsi teknik direktiflerimi veriyormuş gibi, okul yaptırmaya başlarken elimden gelen her türlü desteği vereceğimi vaat ettim" (Celil 2013: 119).

Abdürrezzak Bedirhan, başlangıçta Kars'ta Rus alfabesini esas alan Kürtçe okullar açmak niyetindeydi. İran'daki ve Doğu Anadolu'daki aşiretlerden öğrenciler toplayarak ve Rusça ve Kürtçeyi esas alan bir eğitim yapmak istiyordu (Bedirhan 2000: 37). Bitlis İsyanının yaşanması ile bu hayallerini gerçekleştiremedi. Bunun üzerine, İran'daki Kürt aşiretlerinin çocuklarına eğitim vermek üzere Hoy şehrinde okul açmaya karar verdi. Bu amaçla 2.700 Tuman² bir bina satın aldı (BAO, HR. SYS. 695.3.2). Tahran Büyükelçisinin bildirdiğine göre, onun hakiki amacı aşiretlerin çocuklarını eğitmekten ziyade Ruslarca kendisine verilen vazifeyi icra etmektir. Bu vazife ise, aşiretlerin umumi efkârını ve hissiyatını Ruslara meylettirmektir (BAO, HR. SYS. 695.3.1).

---

² İran para birimi. 1 Tuman= 0,0011 TL, 1000 Tuman=1.1 TL.

Abdürrezzak, Rus Konsolosu Çerkov'dan Gehandını derneğini resmen himaye altına alması yönünde talepte bulundu. Bunu sağlamak için, Kürt çocuklarının Rusça öğrenmelerine yardımcı olacağını, Rus kültürünün yaygınlaşması için elinden geleni yapacağını Çerkov'a garanti etmekteydi. Kürt gençlerini Rusya'ya eğitim görmeleri için göndereceğini, Ruslarla Kürtlerin bilim-kültür ilişkilerinin geliştirileceğini ifade ediyordu (Celil 2013: 121). Rusya'da bir Kürdoloji Enstitüsü kurulması, burada hazırlanacak ders kitaplarının kendi açtığı okullarda okutulmasını planlıyordu. Kitapları hazırlayanların Rus Kürdologlar olması, Rus propagandasının boyutlarını göstermesi bakımından ilgi çekiciydi.

Tahran Büyükelçiliğine, Hoy ve Salmas Şehbenderlikleri tarafından verilen bilgiye göre, Abdürrezzak'ın açmak tasavvurunda bulunduğu okulda öğretmen olarak çalıştırmak üzere hem Rusça hem de Fransızca bilen birini getirttiği anlaşılmaktaydı. Rus Konsoloslukunda ikamet eden bu şahsın, Rus dilinde eğitim yapacağı anlaşılmaktaydı (BAO, HR. SYS. 695.3.3., BAO, HR. SYS. 695.3.4). Daha sonra bu şahsın Fransız olduğu anlaşıldı (BAO, HR. SYS. 695.3.9.19. Abdürrezzak'ın bu faaliyetleri karşısında, Maarif Nezareti yapılan yazışmalardan Osmanlı Hükümeti'nin Vilayât-ı Şarkîye'nin münasip bir mevkiinde Mekteb-i İbtidâi'yi de (ilkokul) içeren beş senelik Mekteb-i İ'dâdî (rüştîye denilen ortaokuldan sonra, yüksekokullara hazırlanılan okul) derecesinde yatılı bir okul açmak için çalışmalar yaptığı anlaşıldı (BAO, HR. SYS. 695.3.6.1). Böyle bir okul kurulması için, lazım olan 1.600.000. kuruşa ihtiyaç olduğu fakat Maliye hazinesinin bu meblağı karşılamayacağı, Maliye Nezareti tarafından ifade edildi (BAO, HR. SYS. 695.3.6.2).

Yapılması planlanan Mekteb-i İbtidâi ve Mekteb-i İ'dâdî'nin, yapılması için gerekli olan 1.600.000 kuruşun bütçeye ek yük getireceği gerekçesiyle, Maliye Hazinesi'nden ödeme yapılmadı. İdare-i Umumiye Vilayât Kanununa göre, mekteplerin tesis ve idaresi mahallerine bırakıldı (BAO, HR. SYS. 695.3.7.1).

31 Temmuz 1913'de Tahran Büyükelçiliği'nden verilen bilgiye göre, yapılan bütün girişimlere rağmen Abdürrezzak Bedirhan'ın Hoy'da okul açmasına İran Hükümetinin çok da mani olmayacağı belirtildi (BAO, HR. SYS. 695.3.10.1). Fakat Abdürrezzak ile yardımcısı Simko'nun arası açıldığı için, okul bir türlü açılmadı. Yaptıkları propaganda dahi tesirsiz kaldı. (BAO, HR. SYS. 695.3.8)

Abdürrezzak, Simko ve Rusların yardımına güvenerek, Nevahi-i Şarkîye,³ halkından okul açmak için zorla 12.000 Tuman topladı. Gerekli olan parayı bir türlü toplayamayan Abdürrezzak Hoy'dan ayrılarak Rumiye'ye gitti. Bir müddet Rumiye' de kalan Abdürrezzak Türk tarafına geçerek Kürt aşiret reislerini bir araya getirerek onlarla durum değerlendirmesi yaptı. Tekrar Hoy şehrine dönerek okul açmak için kiraladığı binada ikamet etmeye başladı.

Okul açmak için gerekli parayı bir türlü toplayamayan Abdürrezzak, Müslüman Kürt aşiretlerinin dini duygularını istismar ederek zekât adı altında para toplamaya başladı. Halktan zekât adı altında zorlama vergi toplama işini, eşkıya Simko üstlendi (Celil 2013: 123). Şikak Aşireti reisi Simko lakaplı İsmail Ağa, aslında Osmanlı- İran sınırında ve Hoy, Salmas, Tebriz,

³ Van vilayetine sınırı olan merkezî şehirleri, Çahari, Mavane ve Şinu idi. Bu şehirlerde yaşayan halkın çoğunluğu Sünni ve Şii Müslümanlardan oluşmakla birlikte, Nasturi gibi Hristiyan unsurlar da bulunuyordu. (Ünal 2008: 139-140)

Rumiye bölgelerinde eşkıyalık yapan Rus hizmetinde olan bir zorbaydı. Simko, 1880'lerde Osmanlıya karşı isyan etmiş olan Şeyh Ubeydullah'ın torunu ve halefi Şeyh Seyyid Taha'nın kız kardeşlerinden biriyle evlilik yaptı. Seyyid Taha, Türk İran sınır boyunun en nüfuzlularından biriydi. Aynı zamanda Rus işbirlikçisi ve önde gelen bir Kürt milliyetçisi olduğundan, bu evlilik, Simko'nun çok işine yaradı. Bu evlilik, Simko ve Seyyid Taha'nın her alanda işbirliği yapmasının yolunu açtı. Simko kiminle ve ne zaman ilişki kuracağını çok iyi bilen zeki ve fırsatçı bir eşkıya idi. Şikak aşiretin gelirlerinin büyük çoğunluğunu, yaptıkları baskın ve yağmalardan elde ettikleri mallar oluşturuyordu. Simko Türk-İran sınırında soygunculuk ve eşkıyalık şöhreti ile ün saldı. Bu baskın ve yağma hareketleri ticaret kervanlarından çok, ovaların ve vadilerin yerleşik nüfusuna yapılmaktaydı.

Abdürrezzak ile işbirliği halinde olan Simko, Rusların her emrini yerine getirmekte hiç tereddüt etmiyordu. Abdürrezzak, 1912'de Urmiye'de aylık bir Kürtçe gazete çıkarmaya başladı. Ruslar, bir süre sonra onu buradan sürünce, 1914'te yayını sona erinceye kadar, gazetenin yayımlanması sorumluluğunu Simko üstlendi. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Şikak aşiretinin yaşadığı yerleri ne Türkler ne de Ruslar işgal etti. Simko'nun varlığının devamı için her iki devletle olan temasları bu durumda etkili oldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Simko fiili çatışmalara girmedi. Onun gayesi, kendi hâkimiyet alanını genişletmekti. Her ne kadar Rus yanlısı hareket etse de, Ruslar onu bir kez tutuklayarak Tiflis'teki hapisaneye gönderdi. Fakat daha sonra, hapsetmek yerine ondan faydalanmayı düşündüler. Simko serbest bırakılarak, Hoy kentinde yaşaması ve Ruslara sadık kalması koşuluyla Azerbaycan'a dönmesine müsaade edildi. Simko'nun serbest bırakılmasında, Rusların ondan faydalanma ve Türklere karşı kullanma düşüncesinin olduğu aşikârdı (Martin Van Bruinessen, "20. Yüzyıl Başında Türk-İran Sınırında Bir Kürt Müttegallibe: Simko İsmail Ağa", Kovara bir, <http://kovarabir.com/martin-van-bruinessen-20-yuzyil-basinda-turk-iran-sinirinda-bir-kurt-mutegallibe-simko-ismail-aga1/>).

Şaki Simko ile arasının açılmasının yanısıra Abdürrezzak Bedirhan, açmayı tasavvur ettiği okul için, öğrenci bulmakta da zorlanıyordu. Bütün vaktini neredeyse Rus Konsoloslugu'nda geçiren Abdürrezzak, onların talimatlarına göre hareket ediyordu. Daha önce Tiflis'te basılmış olan ve Kürt tarihini anlatan Şerefname isimli eserin milliyetçilik propagandası için kullanılması planlanmaktaydı. Milliyetçilik propagandası yapması konusunda Abdürrezzak, sürekli olarak Rus Konsoloslugu tarafından teşvik edilmekteydi (BAO, HR. SYS. 695.3.9.1).

Hoy'da açılan okul için, öğrenci arayışı hızla devam etmekteydi. 21 Ekim 1913 tarihinde, Rus bölge komutanı General Veselovskiy ve Rus ileri gelenlerinin katılımıyla okulun açılışı gerçekleşti. Okulun açılışında Simko, okulun kurulmasında yardım ve desteklerinden dolayı Rus Çarına şükranlarını ifade etti (Celil 2013: 125). Sonunda, Abday aşiretinden yaklaşık 30 çocuğun toplanarak okula kaydedilmesi için harekete geçildi (BAO, HR. SYS. 695.3.11.1., BAO, HR. SYS. 695.3.13.1). Tahran Büyükelçiliği'nin tahriratına göre, söz konusu Abday aşiretinin çocuklarının Şaki Simko tarafından zorla götürüldü. Bu çocukların yatılı olarak, Rus lisanesiyle eğitim görmeleri planlanmıştı. Okulun yönetimi görünürde Abdürrezzak olsa da, gerçekte Rus Konsoloslugu bu okulu fiilen idare etmekteydi. Okulun müdürlüğü görevi, Rus Konsoloslugu tarafından, kendi teb'alarından olan Mösyo Karret isimindeki bir Fransız'a tevdi edildi. Rus Konsolos Çerkov, Rus tüccar başı Hacı Hasan ve Şaki Simko okul yönetiminin üyeleri idi. Şaki Simko okul için, Nevahi-i Şarkiye halkından bir kez daha 10.000 Tuman para topladı. Rus Konsolosu Çerkov bazen okula kadar giderek, öğrencileri mükâfatlandırarak taltif ediyor-

du. Bu durum bölgedeki Müslüman Kürt halkı rahatsız etmekteydi. Halk okulun kurucusu olan Abdürrezzak Bedirhan'a lanet okuyordu (BAO, HR. SYS. 695.3.14.1., BAO, HR. SYS. 695.3.15.1).

Okulda verilen dersler, Rus eğitim-öğretim sistemine tamamen uygundu. Tarih, Matematik ve Coğrafya derslerinin yanısıra, meslek kazandırma amaçlı, demircilik, tornacılık ve terzilik eğitimi de verilmesi planlanıyordu. Okulun malzeme ihtiyacı, Rus konsolosluğu tarafından karşılanmaktaydı. Bir süre sonra, Gehandini derneğine toplanan paraların kullanımını konusunda Simko ile Abdürrezzak anlaşmazlığa düştü. Abdürrezzak derneğin paralarını, silahlı Kürt birliklerinin örgütlenmesi için kullanmak istiyordu. Fakat Simko'nun bütün karşı çıkmalarına rağmen derneğin başkanı olan Abdürrezzak, okul için Müslüman Kürtlerden zorla zekât adı altında toplanan parayı Erzurum ve Van bölgesinde kendisiyle iş birliği içerisinde olan aşiretlere gönderdi (Celil 2013: 127). Bu durum, Gehandini adıyla kurulan derneğin ve Kürt çocuklarına eğitim vermek için açıldığı iddia edilen okulun aslında eğitim ve kültür görüntüsü altında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı'nın gücünü zayıflatmak amacıyla, Rus çıkarlarına hizmet eden büyük bir Kürt ayaklanması çıkarma amacına yönelikti.

Bitlis İsyanında Abdürrezzak Bedirhan

II. Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile oluşan hürriyet ortamında, ayrılıkçı az sayıdaki Kürt ileri gelenleri, dernek ve cemiyetleri kurularak bağımsızlık propagandası yapmaya başladı. Bitlis, Muş, Diyarbakır, Erzurum ve Musul gibi birçok yerde Kürt örgütlerinin şubeleri açıldı. Bitlis İsyanının hazırlayıcıları, Rus yanlısı olan Kürtlerdi. Özellikle uzun yıllar Rusların kontrolündeki Erivan ve İran'ın Hoy, Tebriz, Salmas ve Tiflis şehirlerinde bulunan Abdürrezzak Bedirhan, Rus-Kürt ilişkilerinde aracı rolü oynadı. Abdürrezzak, Rusya tarafından Kürt Ermeni ittifakını kurabilecek aracı olarak görülmekteydi.

Bu dönemde, Kürtler arasında çok farklı siyasi eğilimler vardı. Şeyh Abdülkadir liderliğindeki Kürtler, Osmanlı Devleti bünyesinde bağımsız bir beylik kurma çabası içine girmişti. Fakat Abdürrezzak Bedirhan ve taraftarları, Şeyh Abdülkadir'in ılımlı tavrının aksine çok daha radikal hareket diyordu. Koçgiri İsyanının tertipleycisi de olan Nuri Dersimi, Şeyh Abdülkadir'i ılımlı tavrı nedeniyle daha sonraları Türk ajanı olduğunu iddia etti. Abdürrezzak Bedirhan ve taraftarları, Rusya'ya yönelerek daha radikal bir mücadele programıyla ortaya çıktı (Celil 1990: 11).

Ruslar 1913 yılının ortalarından itibaren, Osmanlı Devleti'nde karışıklıklar çıkarmak ve Doğu Anadolu'ya fiilen sahip olmak için, Kürtleri açıktan açığa kullanmaya başladı. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Yeniköy Anlaşmasından önce, 9 Temmuz 1913'te İngiltere'nin Van Konsolos Yardımcısı Moly-neux-Saelü ülkesine gönderdiği raporlarda, Abdürrezzak Bedirhan'ın Rusların himayesinde otonom bir Kürt yönetimi için propaganda faaliyetlerine başladığını ifade etmekteydi (Bayrakdar 2016: 390). Rus arşiv belgelerinde, Abdürrezzak'ın Rusya'dan destek talebine ilişkin çok sayıda belge bulunmaktaydı. Bu taleplerde, Abdürrezzak'ın genelde bir Kürt isyanı çıkarılması durumunda Rusya'nın desteğine güvenip güvenmeyeceğini sormaktaydı. Aynı zamanda, isyan için yardım da istenmekteydi. Rusya tarafı aşiret liderleri ile yaptığı görüşmelerde, her defasında onlara desteğini yinelemekteydi. Rus yetkililerin amacı, aşiret liderlerinin istediği gibi otonom bir Kürt devleti değildi. Olası Türk-Rus savaşında, Kürt

isyanları vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin dikkatini hem başka tarafa çekmek hem de gücünü zayıflatmaktı. Ruslar bu isyanlarla, daha fazla Türklerin içişlerine karışmayı planlamaktaydı (Atak 2011: 7).

8 Şubat 1914'te Osmanlı ile Rusya, Vilâyât-ı Şârkiyye'de yapılacak İslahat projesini imzaladı. Böylelikle Ruslar, Ermenileri tamamen kendi yanlarına çekti. Bu durum Ruslar için yeterli değildi. Kürt aşiretleri de, kendilerinin bölgeyi kontrol altına alması elde edilmeliydi. Kürt aşiret reislerinden nüfuz sahibi olan Simko, Abdürrezzak gibiler Rusların amaçlarına hizmet etmek için kullanılmaya müsait kişilerdi. Kürt milliyetçileri, Ermenilere tanınan sözde ayrıcalığın kendilerine de tanınacağı vaadiyle kandırıldı. Zira Ruslar, Kürt aşiretlerini elde etmekte çok da zorlanmıyorlardı. Bir taşla iki kuş vurma niyetinde olan Ruslar, dağıttıkları külliyetli miktardaki para ve hediyelerle cahil bilgisiz tarikat şeylerini kendi yanlarına çekmekte zorlanmadılar (Aydoğan 2013: 30).

Bitlis İsyanının elebaşları Molla Selim, Abdürrezzak Bedirhan, Simko, Şeyh Taha, Şeyh Şehabettin ve Yusuf Kâmil Bedirhan Rusya'nın Bitlis Konsolosu Şirkov ile birlikte hareket ediyorlardı. Şirkov 20 Mart 1913 tarihli raporunda, Bitlis Vilayetindeki Kürtlerin henüz bağımsızlığını ilan etmediğini fakat Türk hükümetine karşı hareketlenmelerin arttığını yazdı. 1914 başlarında Rusya'ya gönderdiği raporunda ise, Kürtlerin silahlanmaya başladıklarını, Osmanlı hükümetini Ermeni reformlarını uygulamaması konusunda tehdit ettiğini belirtiyordu (Atak 2011: 7).

Abdürrezzak, aşiretler arasında yaptığı propaganda da Osmanlı'nın yapacağı ıslahatla Ermenilere muhtariyet vereceğini, Kürtlere ise verilmemesini bahane olarak kullanıyordu. Birinci Dünya Savaşı başlamadan kısa bir süre önce, Bitlis isyanı başarısızlıkla sonuçlandı. Osmanlı Devleti Rus Konsoloslukunda başlayan ve Rus Konsoloslukunda biten bu isyanı bastırdı. İsyanın tertipleycileri olan Abdürrezzak ve Simko başarısız olunması üzerine avenesi ile birlikte İran'a kaçtı (Bayrakdar 2016: 394-395).

Kürtlere yönelik siyasal, askeri, kültürel ve bilimsel düzeydeki çok yönlü Rus ilgisi Çarlık Rusya'sına belirli avantajlar sağladı. Osmanlı ve İran yönetimlerine başkaldıran Kürt liderler, Rusya'nın yardımıyla hedeflerine ulaşmayı hayal etmeye başladı. Bu durum, Rusların işine çok yaramaktaydı. Bu amaçla, hemen Ruslarla sıkı ilişkiler kurmanın yollarını aramaya başladılar. Abdürrezzak Bedirhan ve Simko, Rus diplomatlarla sıkı bir işbirliği kurdu. Egemenlik alanı Rusya'ya en uzak olan Şeyh Mahmut bile, savaş öncesi ve sonrasında onlarla ilişki kurmak için girişimlerde bulundu (Ahmed 1996: 50).

Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Abdürrezzak Bedirhan

Savaş boyunca, Kürtlerin çoğunluğu, Türk yönetimine sadık kaldı. Sultan-Halife'nin cihat çağrısına olumlu biçimde karşılık vererek ve Ruslara karşı kahramanca savaştı. Fakat çıkar düşkünü, kendini beğenmiş ve serkeş kimi militanlarla, Kürt halkı temsil etmeyen birkaç sözde önder, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı cephe alarak ve yabancıların çıkarları için çalışıyorlardı (Sonyel 1997: 413).

Ruslar, Birinci Dünya Harbi öncesinde Doğu Anadolu'da kontrolü sağlamak için muhtelif Kürt reisleri, Ermeniler ve Süryanilerden çeteler teşkil ederek hükümet aleyhine büyük bir

isyân planlamaktaydı. Sırf bu amaçla 25.000 tüfek ve 12.000.000 fişek bu isyâncılara verilmek üzere hazırlandı. Savaş öncesinde, Ermeniler tamamen Ruslara meylettiler. Kürtlerin durumu ise Ruslar için endişe verici idi. Savaşın başladığı sıralarda Ruslar, Şeyh Taha ve Abdürrezzak'tan azami derecede istifade etmeyi düşünüyordu. Abdürrezzak'ın Makü'de bulunduğu bu sıralarda, Rus konsolosu bölgedeki bütün aşiretlerin kendi emrine verildiğini ve buna dair yemin ettirildikleri hususunda kendisine teminat verilmişti. Neticede Abdürrezzak, Birinci Dünya Savaşında Rusların Doğu Anadolu'yu işgallerinde Ruslar adına büyük gayret sarf etti (Kurtcephe ve Akgül, 2015: 225)

Abdürrezzak Bedirhan, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na gireceğine ihtimal vermiyordu. Rus yetkililer tam aksine yakında Osmanlı'nın savaşa gireceğini ve aynı zamanda Rusların da Türklere karşı savaşaacağını ifade ediyorlardı. Savaş başladıktan kısa bir süre Ruslar Bayezit'i ele geçirmek için saldırıya geçti. Van Gölü'nün kuzey doğusundaki Bargiri'ye kadar olan yerler ele geçirildikten sonara buraların idaresi General Nikolayev tarafından Abdürrezzak'a verilecekti. Makü'de bulunan Abdürrezzak, kendisine verilen görevi yerine getirmek üzere harekete geçti. Haydaranlı aşiretinden 300 süvarilik kuvvet toplayarak Osmanlı sınırını geçmeye çalışacaktı (Bedirhan 2000: 43-44).

Kafkasya'daki Rus ordusunda faaliyet gösteren Abdürrezzak, Rus kuvvetlerine destek sağlamak amacıyla Kürt aşiretlerini mektuplar göndererek kendi yanına çekmeye uğraşiyor, diğer yandan da Kürtlerle Ermenilerin Türk ordusuna karşı birlikte hareket etmesini sağlamaya çalışıyordu. Haydaran ve Milli aşiretleri, kendisine destek veren aşiretlerdi. Abdürrezzak, bir defasında Kotur'da Ermenilerin başta kadın ve çocuklar olmak üzere 270 Kürt insanını öldürmelerine, Ermenilerin Kürt kızlarını ve mallarını alarak köylerini yakmalarını bizzat Rus Komutan Platonov'dan işitmesine rağmen, Kürt-Ermeni birlikteliğini sağlamaya çalışması anlaşılabilir bir durumdur. Ermeni askerler, Abdürrezzak'a saldırarak onu öldürmek istedilerse de Ruslar buna engel oldu (Bedirhan 2000: 52-53).

Rus Komutan Stolis, Tebriz'de bulunan Abdürrezzak'a 5.000 ruble vererek, Tiflis'e giderek buradan ailesiyle irtibata geçerek Bitlis'e saldırıya geçmesi emrine verdi. Emrine verilen birkaç Rus subayı ve Kürtlerden oluşturacağı 1000 kişilik kuvvetle Hakkâri üzerinden Bitlis'e doğru saldırıya geçecekti (Bedirhan 2000: 57). Bu sıralarda Ruslar, Van'ı işgal etmişti. Ruslar Van'ı ele geçirdikten sonra, Taşnak Partisi liderlerinden Aram Manukyan'ı vali olarak tayin ederek, Ermeni devletinin oluşumu için ilk adımı attılar. 1915 Mayıs ayı ile Temmuz sonuna kadar Rusların denetimine giren Van'da Aram Manukyan Rus komutanlarla işbirliği içindeydi. Ermeniler, Kürtlerin Van'a tekrar dönmelerini kendileri için tehlikeli görmekteydi (Hayreni 2015: 316). Bunun en büyük sebebi ise Halifenin sancağın altında savaşa giren ve Hamidiye Alaylarında görev alan eğitilmiş Kürtlerdi. 17-60 yaş arasındaki erkek Kürtlere özellikle onlar için sakıncalıydı.

Abdürrezzak, en çok Rus ordusu Bitlis'i işgal etmesinin kendi işine yarayacağı düşünülüyordu. Bir bildiri yayınlarak, Kürtleri Osmanlı egemenliğinden kurtarmak istediğini, kendisinin Ruslarla birlikte hareket etmesinin sebebinin onların amaçlarının buralardan Türklere çıkarmak olduğunu ifade etti. Ermenilerden korkmamaları gerektiğini, Ermenilerin de kendileri gibi aynı amaçla Türk egemenliğinden kurtulmak için çalıştıklarını belirtti. Aşiretlerden

ellerinde esir olarak bulunan Ermenileri salıvermelerini istedi. Fakat daha sonra meydana gelen gelişmeler, Abdürrezzak'ın istediği gibi olmadı.

Ruslar Van'ı işgal edince, şehrin idaresini Ermenilere verdi. Bu gelişme üzerine Osmanlı kuvvetleri Bitlis'e doğru çekilmek zorunda kaldı. Ermeni idaresinin Van'da devam etmesi, Rus desteğine bağlıydı. Türk kuvvetleri, kaybedilen yerlerin geri alınması ve Rus işgaline son vermek amacıyla, Kop- Muş- Malazgirt civarında mevzilendi. Van Gölünün güneyine doğru ilerleyen Osmanlı birlikleri, Van şehrine doğru yürüyüşe geçti. Malazgirt'te 10-26 Temmuz 1915 tarihinde, Osmanlı ordusuyla Rus ordusu arasındaki savaşı Türkler kazanınca, Van'daki 70 günlük Rus himayesindeki Ermeni idaresi sona erdirildi. Van'dan kaçmaya başlayan Ermeniler, Müslüman Türkleri ve Kürtleri katlettikleri gibi kendilerine engel olamaya çalışan yerleşik Ermenileri de öldürmekten çekinmiyorlardı.

Rus ordusunun yenilerek geriye çekilmesi, Abdürrezzak'ın da sonunun başlangıcı oldu. Bir süre sonra çok güvendiği Rus komutan Nikolayev kendisini yanına çağırarak; *"Artık karar aldık, senin Rus güçlerinin içinde işin kalmadı. Özgürsün. İstedığın yere gidebilirsin"* dedi. Bunun üzerine 3 Ağustos 1915'te Tiflis'e döndü (Bedirhan 2000: 71).

SONUÇ

Ruslar, tarihi emellerine ulaşmanın yolunun Kürt aşiretlerinin elde edilmesinden geçtiğini çok iyi bilmekteydi. Aşiret liderlerine, Doğu Anadolu'da kendi himayelerinde otonom bir Kürt bölgesi oluşturma vaadinde bulunmuşlardı. Gerçekte Kürtlerin bağımsızlığı onları çok ilgilendirmiyordu. Doğu Anadolu'yu elde ederek sıcak denizlere inme politikasının uygulanmasında Kürtlerin kullanılması planlanmaktaydı. Ermenilerin koruyuculuğunu üstelenen Ruslar, bölgedeki Kürt nüfusun onlardan daha fazla olduğunun bilincindeydi. Kürt aşiretlerini kendilerine meylettirmeden, bölgede hakimiyet kuramayacaklarını uyguladıkları politikalarla da gösterdiler.

Ruslar için aşiret liderlerini kendi yanına çekmenin en iyi yolu, para ve çeşitli vaatlerdi. Öncelikler İran'ın kuzeyindeki Osmanlı İran sınırında bağımsız hareket eden aşiretler üzerinde propaganda yapıldı. Bu aşiretler yoluyla ada Doğu Anadolu'daki Kürt aşiretleri üzerinde milliyetçilik söylemiyle Kürtlerin bağımsızlığının Rus himayesinde gerçekleşeceği yönünde çalışmalar yapılacaktı. Bu işi en iyi yapacak olanlar da genelde Osmanlı yönetimine muhalif olan aşiretlerdi. Abdürrezzak Bedirhan, bu için Ruslar için bulunmaz bir fırsattı. Hem eğitilmiş hem Osmanlı devletinde memuriyette bulunmuş hem de bu memuriyetinde Ruslarla çok iyi ilişkileri olan muhalifti.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Abdürrezzak Bedirhan'ı Kürtlerin umumi reisi ilan eden ve bu amaçla Hoy'da Kürt kongresi yapan Ruslar, Osmanlı Devleti'ni içten yıkmayı planlıyordu. Çoğunlukla Tebriz, Hoy, Salmas, Kotur, Tiflis gibi vilayetlerde propaganda yapan Abdürrezzak, Bitlis ve civarındaki aşiret reisleri ile de irtibat kurmayı başararak Bitlis İsyanının tertipleycileri arasında yer aldı. Kürtlerin bağımsızlığını, Rus himayesinde kazanacağına inanan ve bütün hayatını Rusların politikalarına hizmet etmeye adanmış Abdürrezzak'a, en çok tepkiyi yine Kürtler gösterdi. Hoy'da, Rus Konsolosluğu himayesinde Gehandini derneğini kurarak okul açtı. Dernek ve okul eğitim amacına hizmet etmekten çok, Ruslar tarafından Doğu Anado-

lu'daki aşiretlerin isyan etmeleri için, gerekli olan para ve silah yardımının temini vazifesini görmekteydi. Hoy'da yaşayan Müslüman Kürt aşireti mensupları açtığı okuldaki faaliyetleri ve Ruslarla ilişkileri nedeniyle Abdürrezzak'ı lanetlemekteydi.

1915'te Ruslar Van'ı işgal ederek, Bitlis'e doğru hareket etti. Fakat bir süre sonra, Osmanlılar Van'ı tekrar geri aldı. Abdürrezzak Bedirhan, Ruslar tarafından kendisine yüklenen aşiretleri Osmanlıya karşı isyan ettirme misyonunu, bütün çabalarına rağmen yerine getiremedi. Aşiretlerin bir kısmı Rusları para ve vaatlerine meyletse de, büyük çoğunluğu Ruslara destek vermedi. Tüm çabalarına rağmen, Rus himayesinde Kürt otonom bölgesi kuramayan Abdürrezzak, Ruslar tarafından kullanıldıktan sonra bir kenara atıldı. Rusların amacı Kürtlere bağımsızlık kazandırmak değildi. Kürtler, Ruslar tarafından tarihi emellerine ulaşmak için bir araç olarak görülmekteydi.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

Bâb-ı Âli Evrak Odası Belgeleri

BAO, BEO.2796.209695.1.

BAO, BEO.2796.209695.2.

BAO, BEO.3577.268242.1.

BAO, BEO.3606.270450.1.

BAO, BEO.3606.270450.2.

BAO, BEO.3606.270450.3.

BAO, BEO.3881.291045.1.

BAO, BEO.3881.291045.2.

BAO, BEO.3881.291045.3.

BAO, BEO.3881.291045.4.

BAO, BEO.4241.318048.1.

BAO, BEO.4241.318048.2.

BAO, BEO.4241.318048.2.

BAO, BEO.4241.318048.3.

BAO, BEO.4266.319009.1.

BAO, BEO.4266.319009.1.

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Belgeleri

BAO, DH. EUM. 2.Şb, 68.53.1.

BAO, DH. EUM. 2.Şb, 68.53.4.

BAO, DH. EUM. EMN.74.21.10.

BAO, DH. EUM. EMN.74.21.12.

BAO, DH. EUM. EMN.74.21.14.

BAO, DH. EUM. EMN.74.21.16.

BAO, DH. EUM. EMN.74.21.16

Hariciye Siyasi Kısım Evrakı Belgeleri

BAO, HR. SYS. 695.3.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.10.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.11.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.13.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.14.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.15.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.2.

BAO, HR. SYS. 695.3.3.

BAO, HR. SYS. 695.3.4.

BAO, HR. SYS. 695.3.6.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.6.2.

BAO, HR. SYS. 695.3.7.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.8.1.

BAO, HR. SYS. 695.3.9.1.

Başvuru Eserleri

Ahmed, K., Mazhar, 1996. 1. Dünya Savaşı'nda Kürdistan, Doz Basım Yayıncılık, İstanbul.

Averyanov, Piyatr İvanoviç, 2010, Osmanlı İnan Savaşlarında Kürtler (19. Yüzyıl) , İstanbul.

Bayrakdar, Bayram, 2016, 20 Yüzyıl Dönemecinde Rus General Mayevsky'nin Türkiye

Gözlemleri, Detay Yayıncılık, Ankara.

Bedirhan, Abdürrezzak, 2000, Otobiyoğrafya (1910-1916), Çeviren: Hasan Cuni, Peri Yayınları İstanbul.

Celil, Celile, 2013, Kürt Aydınlanması, çev: Arif Karabağ, Avesta Yayınları, Diyarbakır.

Cırık, Bülent, 2016, Doğu Anadolu'da Türk-Kürt-Ermeni İlişkileri, Yedi Tepe Yayınevi, İstanbul.

Hayreni, Hovsep, 2015, 1915 Bağlamında Kürt Ermeni Tarih Muhasebesi ve Güncel Tartışmalar, Belge Yayınları, İstanbul.

Kabacalı, Alpay, 1993, Türkiye'de Siyasal Cinayetler, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Makaleler

Atak, Tibet, "Rus Arşiv Belgelerinde Bitlis İsyanı (1914), Toplumsal Tarih Sayı:208, ss. 2-11.

Aydoğan, Erdal, 2013, “Yeni Belgeler Işığında Bitlis Vukuatı”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı:49, Erzurum 2013, s. 309-322.

Celil, Celile, 2011, “1914 Bitlis Kürt Ayaklanması” Berhem Dergisi sayı: 9, Sweden 1990, ss.11-19.

Günay, Nejla, 2017, “Rusya’nın Osmanlı Unsurları Üzerindeki Çalışmaları ve 1914 Bitlis Ayaklanması” Gazi Akademik Bakış, Cilt: 10, Sayı: 20, ss.49-68.

Kurtcephe, İ., Akgül S., “Rusya’nın Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Kürt Aşiretleri Üzerindeki Faaliyetleri”, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi 2015, sayı: 6, ss. 249-256.

Michael A. Reynolds, “Abdurrezzak Bedirhan Ottoman Kurd and Russophile in the Twilight of Empire, Kritika: Explorations in Russian and Eurisian” Spring 2011, History 12, 412-451.

Sonyel, Sâlahi, R., 1997, Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemi ve Türkiye’yi Bölme Çabaları (1908-1918), Belleten, Cilt: LXI, Sayı: 231, ss. 387-428.

Ünal, Fatih, 2008, “Rusların Kürt Aşiretlerini Osmanlı Devleti’ne Karşı Kullanma Çabaları”, Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 5, Sayı: 17, Bahar, ss. 133-152.

İnternet Kaynakları

<http://aso-zagrosi.over-blog.com/article-mir-abdurrezak-bedirhan-aso-zagrosi-106273389.html>. Erişim Tarihi: 24.01.2018.

Martin Van Bruinessen, “20. Yüzyıl Başında Türk-İran Sınırında Bir Kürt Müttegallibe: Simko İsmail Ağa, Kovara bir, <http://kovarabir.com/martin-van-bruinessen-20-yuzyil-basinda-turk-iran-sinirinda-bir-kurt-mutegallibe-simko-ismail-aga1>, Erişim Tarihi: 29.01.2018.